

Murathan Mungan'ın "Eldivenler" ve "Krepe'nin Duvarları" Adlı Öykülerinin Toplumsal Cinsiyet Algıları Üzerinden İncelenmesi¹

ABSTRACT

In this article, we will focus on social gender. The context of the article is limited to Mungan's stories. Gender refers to the biologically distinctive types of people and does not vary from society to society. However, unlike biological sex, gender varies from society to society. Societies shape gender within the cultural structure they have created over their centuries-old history. Since the culture of every society is different from each other, gender roles also differ. Gender is used to define the masculine and feminine in socio-cultural terms, to determine social roles and to distinguish between the two genders. It is a well-known fact that women have been made passive with men in both eastern and western societies since ancient times. The passivity of women has been attributed sometimes to their weakness, sometimes to being seen as an object of honor, and sometimes to their uselessness in economic terms. The advances that started with the Enlightenment started to change the negative gender perception towards women in the west.

Keywords: Gender Gender Roles Women Social roles

ÖZET

Cinsiyet, şahısların biyolojik açıdam türlerini ifade eder ve toplumdan topluma farklılık göstermez. Fakat toplumsal cinsiyet biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplumdan topluma değişiklik gösterir. Toplumlar, Toplumsal cinsiyeti yüzlerce yıllık tarihleri içerisinde oluşturdukları kültürel yapı içerisinde şekillendirirler. Her toplumun kültürü birbirinden farklı olduğu için toplumsal cinsiyet rolleri de farklılık gösterir. Toplumsal cinsiyet eril ve dişillerin sosyo-kültürel açıdan tanımlanması, toplumsal rollerin belirlenmesi ve iki cinsin birbirinden ayırt etmek için kullanılır. Kadının tarihin çok eski dönemlerinden itibaren hem doğu hem de batı toplumlarında erkek yanında edilgen kılındığı bilindik bir gerçektir. Kadının edilgenliği, bazen zayıflığına bazen

¹ Yeter, Kübra, Duisburg-Essen Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Yüksek Lisans Öğr.

namus objesi olarak görülmesine bazen de ekonomik açıdan sile bütçesine faydasızlığına dayandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet Cinsiyet Rollerı Kadın Sosyal Cinsiyet

I. BÖLÜM

1. Giriş

Cinsiyet, kişilerin biyolojik açıdam türlerini ifade eder ve toplumdan topluma değişiklik göstermez. Fakat toplumsal cinsiyet biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplumdan topluma değişiklik gösterir. (Ridgeway, Shelley, 2000: 110) Toplumlar, Toplumsal cinsiyeti yüzlerce yıllık tarihleri içerisinde oluşturdıkları kültürel yapı içerisinde şekillendirirler. Her toplumun kültürü birbirinden farklı olduğu için toplumsal cinsiyet rolleri de farklılık gösterir. Toplumsal cinsiyet eril ve dişillerin sosyo-kültürel açıdan tanımlanması, toplumsal rollerin belirlenmesi ve iki cinsin birbirinden ayırt etmek için kullanılır. (Ecevit ve öte.,2011: 4)

Kadının tarihin çok eski dönemlerinden itibaren hem doğu hem de batı toplumlarında erkek yanında edilgen kılındığı bilindik bir gerçektir. Kadının edilgenliği, bazen zayıflığına bazen namus objesi olarak görülmesine bazen de ekonomik açıdan sile bütçesine faydasızlığına dayandırılmıştır. Aydınlanma ile başlayan ilerlemeler, batıda kadına yönelik olumsuz toplumsal cinsiyet algısını değiştirmeye başlamıştır. Özellikle feminist araştırmaların bu değişimi ileri bir noktaya taşıdığını söyleyebiliriz. Sanayileşmenin kadına sağladığı ekonomik özgürlükler; şehirleşmenin ve modernitenin sağladığı bireysellikler toplumsal cinsiyet algıları üzerinde etkili olmuştur. (Taşkın, 2008: 127)

Toplumsal cinsiyet rol dağılımları, bilimsel açıdan hiçbir temele dayanmamaktadır ve felsefi açıdan bir değer ifade etmemektedir. Her toplum kendi tarihsel koşulları içerisinde ürettiği cinsiyet algısını sosyal miras yoluyla sonraki kuşaklara aktarır. Bu bağlamda toplumsal cinsiyetolgusu ve ona yüklenen algılar tümüyle subjektif kabullerdir.

Bu makalede Murathan Mungab'a *Eldevenler/Hikayeler* öykü kitabında yer alan iki öykü ele alınacak ve bu öykü kahramanları toplumsal cinsiyet algısı açısından değerlendirilecek daha sonra da kısa bir karşılaştırmaya tabi tutulacaktır. Öykülerin toplumsal cinsiyet açısından incelenmesinden önce konunun teorik çerçevesi ortaya konacak ve önemli kavramlar hakkında bilgi verilecektir. Makale, Murathan Mungan'ın iki öyküsü ile sınırlıdır.

A. Toplumsal Cinsiyet Çalışmalarına Bakış

İnsanlık tarihine boyunca toplumlar, kendileri ile ilgili olayları ve düşünceleri yazının icadından önce sözlü daha sonra da yazılı olarak sonraki kuşaklara sosyal miras yoluyla aktarmışlardır. Gerek sözlü

gerekse yazılı yapıtlarda cinsiyete ait rol dağılımlarını görmek olanaklıdır. Bu anlatılarda erkek ve kadın rolleri mukayeseli olarak incelendiğinde, kadınların dezavantajlı konuma sahip oldukları görülecektir. Kadının edilgen erkeğin buyurgan olduğu yapı ataerki yapı olarak adlandırılmıştır. Erkeğin baskın ve egemen oluşu kadınların sosyal hayatın her alanında geri kalmalarına neden olmakla kalmamış cinsiyetler arasında olmaması gereken büyük bir eşitsizliği de yaratmıştır.

Bazı araştırmacılara göre cinsiyet eşitsizliğinin temelleri ne yazık ki demokrasinin beşiği sayılan Antik Yunan'a kadar uzanmaktadır (Stone, 2006: 5, 6'dan). Eski Yunan medeniyetinde cinsiyet eşitsizliği tablosunu şu şekilde özetleyebiliriz. İstenmeyen çocukların terk edildiği dönemde, daha çok kız çocukları terk edilirdi. Kızlar, aile bütçesine katkı sağlayamadıklarından aileye ek masraf olarak görülürdü. Bu nedenle zenginler dışında bir evde ikiden fazla kız bulundurulmazdı. (Garland, 1993: 86). Kadınlar ailenin bir breyi olarak kabul edilse bile dışarı çıkmaları uygun görülmez; evlerin birinci katında *gynaikon* adı verilen bir odada yaşarlardı. (Katz,1992: 82, 83). Kadına olan güvenin ulaştığı olumsuz seviyeyi gösteren diğer bir uygulama da ergin olmayan erkek çocukların eğitimi kadınlar aracılığı ile değil ergin erkekler aracılığı ile sağlanırdı. (Atılğan, 2013,16)

Bütün bu inanışların yanında toplumda zayıf ve güçsüz bir varlık olarak görülen kadının aynı zamanda da tehlikeli ve kontrol altında tutulması gereken bir tehdit olduğu düşünülürdü. Bu yüzden toplumun genç, yeni yetişmekte olan erkeklerinin, kadınlarla birlikte zaman geçirerek, sözde onlar tarafından zehirlenmelerini engellemeye yönelik çeşitli önlemler aldıkları bilinmektedir. Bu önlemlerden biri de yetişkin erkeğin seçtiği genç oğlanın yetişmesi sırasında ona göz kulak olup birlikte vakit geçirmesidir. Antik dönemden kalma yüzlerce vazoda, yukarıda anlatılmaya çalışılan tarzda bir ilişkiyi kanıtlar nitelikte olgun erkekler ve genç oğlanlar arasındaki bu münasebet resmedilmiştir. (Dover, 1989: 5).

Kadınların sosyal hayatın dışına itilmeleri ve kendi erkek çocuklarının eğitiminin başka bir erkeğe emanet edilmesinin nedeni, kadının erkek yetiştirme konusunda yetersiz görülmesidir. Antik mitolojide kadın, tanrısal bir ceza olarak yaratılmıştır. Antik dönem ozanlarının anlatımına göre, insanlar şımarınca Olimpos Dağında yaşayan tanrıların kralı olan Zeus onları cezalandırmak ister ve oğluna bir kadın yaratmasını emreder. Oğlu herkesi kendine hayran bırakan bir kadın bedeni yaratır ve ona Pandora ismi verilir. Daha sonra bu kadın Zeus'un diğer oğlu ile evlendirilir. Kadını yaratan oğul kardeşine hiçbir şekilde Zeus'tan hediye kabul etmemesini öğütler. Zeus hediye olarak içerisi iyiliklerle dolu süslü bir kutu hazırlar. Ancak kutu açılınca tüm iyilikler kötülüğe dönüşme özelliğine sahiptir. Doğasına esir düşen Pandora, kutunun cazibesine kapılır, kutuyu açar ve evreni kötülükler kaplar (Cameron, 1993: 3). Bu şekli ile evrendeki tüm

kötülüklerin nedeni kadın ve kadının sınırlanamayan arzuları olarak belirlenmiş olur. Doğu mitolojilerinden etkilenen Roma mitolojisinin de temellerini atan Antik mitolojiye göre evren aynı zamanda birer tanrı olan üç erkek kardeş tarafından paylaşılmıştır. Paylaşımında kadınlara yer verilmemiştir.

Eski Arap toplumunda da kadınlar bir eşya gibi görülmekte ve alınıp satılmaktaydı. Kız çocukları aile şerefine leke getirecek korkusuyla kumlara gömülerek öldürülürdü. (2013, 120) Batıda kadın haklarının gelişimine katkı sağlayan olanaklardan mahrum olan Orta Doğu toplumlarında kadın haklarının eskisinden çok da farklı olduğu söylenemez. Suudi Arabistan'da kadınlar, otomobil kullanma hakkını 2019 yılında elde edebilmişlerdir. İran'da kadınlar dilediği gibi giyinme hakkına sahip değillerdir. Günaltay, (2013, 120)

İran'da kadın hakları, devleti yöneten rejimin şekline göre değişmiştir. Her rejimin yükselişyle birlikte, kadın haklarına yönelik bir dizi zorunluluk ortaya çıktı ve oy haklarından kıyafet kurallarına kadar geniş bir yelpazedeki sorunları etkiledi. İranlı kadınlar için hakları ve yasal statüleri 20. yüzyılın başlarından bu yana değişmiştir. İran'daki kadın hakları, gelişmiş ülkelerdeki kadınlara göre sınırlıdır. Dünya Ekonomik Forumu'nun 2017 Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Raporu, cinsiyet eşitliği sıralamasında İran'ın 144 ülke arasında 140. olduğunu beyan etti. İran'da kadınlar, 1990'dan bu yana yalnızca %7 oranında büyüme ile 2017'de iş gücünün %19'unu oluşturdular.²

Kadın ve erkek cinsiyeti arasında yüzyıllar boyunca devam eden eşitsizlik, eğitim seyesinin yükselmesi, sanayileşme, şehirleşme, kadının iş hayatında yer alıp ekonomik özgürlüğünü kazanması ile birlikte kadınların lehine değişmeye başlamıştır.

Sanayileşme, şehirleşme ve eğitim seviyesinin yükselmesi kadınların lehinde bir gelişmeye yol açarken aynı zamanda feminist çalışmalara da zemin hazırlamıştır. Feminizm, yaşamın her alanında erkek egemen paradigmalara karşı ciddi bir mücadele başlatmıştır. Birinci feminizm dalga araştırmaları, kadınların ortak noktasının erkek egemen yapılar içerisinde ezildiğini saptamıştır. İkinci feminizm dalga, kadınların edilgenliğinin nedenlerini ortaya koymaya çalışmıştır. Onlara göre kadınların bireysel ve sosyal yaşamdaki ezikliklerinin suçlusu, erkeklerdir.

Kadın hakları bağlamında dünyadan yaşanan gelişmeler ülkemizi de etkiledi. Toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili tartışmaların, feminist hareketin Türkiye'de 1980'ler sonrası yaygınlık kazanması ile

² https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0ran%27da_kad%C4%B1n_haklar%C4%B1 (25.09.2020)

hayatımıza girdiğini söyleyebiliriz. Farklı alanlarda faaliyet gösteren feministler, bu bağlamda ataerkil yapıları eleştirdiler ve kadınların olanaklarının genişletilmesi için çaba harcadılar.

Türkiye'nin Avrupa Birliğine katılım süreçlerinde gündeme gelen "toplumsal cinsiyet eşitsizliği" konusu kadınları güçlendiren yeni politikaların üretilmesini sağladı. Örneğin, 2008 yılında TC Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, zamanın Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanının imzası ile Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013'ü yayınlamıştı.³ 2015 yılında ise Yükseköğretim Kurulu (YÖK) "Yüksek Öğretim Kurumları Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Projesini" uygulamaya koydu ve bu bağlamda "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesi"ni üniversitelere göndermişti.⁴

Ancak, 2019 yılı başlarında YÖK bu projeyi durdurdu. YÖK başkanı "Projenin, toplumsal değerlerimiz ve kabullerimizle mütenasip olmadığı ve toplumca kabul görmediği hususunun göz önünde bulundurulması gereği ortaya çıkmıştır" diyerek verilen durdurma kararını açıklamıştı. Bu kavramların günümüzde farklı bir önem kazanmasının nedeni de gündemden düşürülmeye çalışılmasıdır.⁵

Toplumların iz düşümü olan edebi yapıtlar, egemen kültüre göre şekillenir. Bu bağlamda edebi yapıtlarda cinsiyet paradigmalarının yansımalarını görmek olanaklıdır. Bu çalışmada toplumsal cinsiyet temel alınarakna ait üç öykü incelenecektir. Öncelikle biyolojik cinsiyet, toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyetin belirleyici unsurları, ataerkil yapı ve erkeklik kavramı incelenecektir.

B. Teorik Çerçeve

1. Cinsiyet:

İnsalar kendilerini çepçevre sarmalayan bir sosyo- kültürel yapı içerisinde dünyaya gelirler. Bireyle ilgili tüm ilişkiler ağı daha önceden düzenlenmiştir. Kişi kendisi için yeni ilişkiler ağı kurmak için değil önceden kurulu ilişkiler ağında var olmak için çaba harcar. İnsanın cinsiyeti, biyolojisini aşarak içinde bulunduğu sosyokültür yapıda biçimlenir. Bu nedenle insanların içinde büyüdükleri sosyal yapı değiştikçe insanın da cinsiyet rolleri değişir.

"Örneğin iş bölümü yapısında ev işleri ve çocuk bakımının örgütlenmesi, ücretsiz ve ücretli iş arasındaki bölünme, emek piyasasının ayrımcılığı ve "erkekler için işler" ile "kadınlar için işler" yaratılması, eğitim ve terfide ayrım güdülmesi, ücretler ve mübadelede eşitsizlik gibi durumlar söz konusudur (Connell, 1998: 138)."

³ TC Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013, Ankara, Fersa Ofset, 2008.

⁴ <https://sarkac.org/2020/02/toplumsal-cinsiyet-nedir-ne-degildir/> 19.09.2020

⁵ YÖK, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesini Sitesinden Kaldırdı, Bianet, 20.02.2019

Ataerkil düzeni tehdit etme potansiyeline sahip kadının “öteki” pozisyonunda kurgulanması toplumsal cinsiyet yoluyla yapılır. “Cinsiyet” (sex) ve “toplumsal cinsiyet” (gender) kavramları zaman zaman birbirinin yerine kullanılır ancak temelde ayrı noktaları işaret eder.

a) *Toplumsal Cinsiyet:*

biyolojik cinsiyetin dışında kültürel ve ideolojik yapının hayat verdiği aile, eğitim, din gibi çeşitli kurumlar vasıtasıyla bireyin toplumsallaşma sürecinde ona enjekte edilen cinsiyettir. Toplumsal cinsiyette esas vurgu, cinsiyetin biyolojik manası değil biyolojik cinsiyetin gereği olarak tasarlanan düşünce ve davranış kalıplarının sergilenmesidir.

Toplumsal cinsiyet, cinsiyetle ilgili toplumsal süreçlere işaret eder” (Durakbaşı, 2000: 35). Catharine MacKinnon’a göre “toplumsal cinsiyeti üreten heteroseksüelliğin hiyerarşik yapısıdır, bu yapıda erkekler kadınları kendilerine tabi kılmaktadır” (MacKinnon’dan akt. Butler 2009: 86). Judith Butler, toplumsal cinsiyet inşa eden kültürün yasalar üzerinden algılanmasının eski biyolojik kader formülasyonlarının yerini alıp kültürün kadermiş gibi görülmesine neden olduğunu ifade eder (Butler, 2014a: 54).

Toplumsal cinsiyet rolleri aile, okul, din, en genel anlamda kültürel dokudaki kodlamalar vasıtasıyla bireye öğretilmektedir: “Erkeklerin ve kadınların durumları biyolojik kaderin bir ürünü değildir; bu durum öncelikle toplumsal bir inşa süreci sonucunda belirlenmiştir. Erkekler ve kadınlar biyolojik olarak farklı bireylerin birleşiminden farklı bir şeydir” (Kergoat, 2009: 9).

b) *Biyolojik Cinsiyet:*

Kadınlık ya da erkekliğin biyolojik yönünü ifade eder, biyolojik yapıya karşılık gelir ve bireyin biyolojik cinsiyeti bağlamında belirlenen demografik bir kategoridir. İnsanların nüfus cüzdanlarında yazan cinsiyet söz konusu terime uygundur” (Bayhan, 2013: 153). Biyolojik anlamda kadın ve erkek adları altında iki cinsiyet vardır. Üreme sistemleri cinsiyetleri ayıran özelliktir. Bireyler iki cinsiyetten birine aidiyetle dünyaya gelir. Cinsiyetlerinin belirlenmesi anne ve babadan gelen kromozomların sonucudur.

Cinsiyet kavramı, bireylerin biyolojik türlerini ifade ederken; toplumsal cinsiyet, bu biyolojik türlerin her toplumun kendi yapısı içinde şekillenmesi ile ilgili kavramı karşılamaktadır. Diğer bir ifadeyle toplumsal cinsiyet, biyolojik bir türden farklı olarak, kadın ve erkeğin sosyal ve kültürel açıdan tanımlanmasını, toplumların bu iki cinsi birbirlerinden ayırt etme şekillerini ve onlara yüklediği toplumsal rolleri anlatmak için kullanılan kavramdır. (Ecevit 2011, 4)

Geleneksel toplumlarda erkeğe çalışkan, enerjik ve otoriter olma, evini koruma ve maddi kazanç sağlama rolü biçilmiştir. Cesur ve korkusuz olması beklenen erkeğin acizlik göstermemesi,

ağlamaması, fedakâr ve nazik olmaması öğretilir. Kendisine biçilen rolü yerine getiren erkek kimliği, kadına göre daha üstün bir hâle gelmektedir. Kadınların kendilerinden aşağı olduğunu düşünen erkek, toplumsal çevre tarafından buna inandırılır ve kadın kimliğini kendisine yardımcı olarak görmeye başlar. Toplumun kendisine verdiği rolü içselleştiren erkek birçok duygusunu sınırlandırır. Toplumsal cinsiyet rolünün erkek kimliğine verdiği üstünlük ile kadın kimliği de erkeğe verilen toplumsal rolü benimseyerek erkeğe boyun eğmekle görevlendirildiğini kabul etmiştir. Ancak toplumların değişmeye başlaması, kadın-erkek rollerinin de değişmesini sağlamıştır.

Geleneksel toplum, kadın kimliğine şefkatli, fedakâr, naif gibi duygusal özellikleri uygun görürken erkek kimliğine güçlü, sert, özgür gibi sosyal rolleri yakıştırır. İçerisine girdiği çevreye göre kimlik kazanmaya başlayan erkek ya da kadın cinsiyeti farklılaşmaya başlar. Bazı kuramlara göre bu farklılaşma gerekli görülmektedir. "...Gelişmekte olan ve gelişmiş/sanayileşmiş toplumları gözlemleyen yapısal-işlevselciler, düzenin sürekliliğinde cinsiyet rolü farklılaşmasının gerekli olduğunu ileri sürerler." (Taşkın, 2008: 127)

Modern toplumlarda toplumsal cinsiyet eşitliğine inanılmış, kadın ve erkeğin her şeyden önce insan olarak hak ve sorumluluklarının olduğu düşünülmüştür. Görevlerinin birbirinden farklı olduğu kabul edilmekle birlikte cinsiyet rolleri artık eşit hâle gelmiştir. Erkekler de kadınlar kadar duygularını özgürce belli etmeye, aynı zamanda çalışma hayatı içindeki kadınlara ev işlerinde de yardımcı olmaya başlamıştır. Çocuk bakımı sadece kadının görevi gibi görülmeyip baba olarak erkek de bu konuda kadına destek vermiştir. (Kurt, 2018, 314)

C. Feminizm

Feminizm, kökeni 18. yüzyıla dayanan ve kadınlarla erkeklerin eşit haklara sahip olması gerektiği iddiasıyla ortaya çıkan cinsiyet üzerine kurulmuş bir söylemdir. En genel anlamıyla feminizm; iktisadi, politik ve sosyo-kültürel alanda kadın ve erkek arasında bir eşitsizliğin var olduğunu savunur ve nedenlerini ortaya koyarak bu eşitsizliği ortadan kaldırmayı amaçlar (Erçen, 2008). Ataerkil yapılarda erkek karşısında edilgen kılınan kadının sosyo-politik ve ekonomik haklarını savunan ve kadın ve erkek cinsleri arasında sonradan kültürün yarattığı eşitsizliğe karşı çıkararak cinsler arası eşitliği savunan ideoloji ve hareketlerin toplamıdır. Odaklandığı konular:

- a. Kadın bakış açısından toplumda kadın ve erkek arasında var olan eşitsizlikleri araştırmaya odaklanır
- b. erkeklerin sosyal ilişkilerde nasıl baskın olduğu, kadınların nasıl kısıtlandığı üzerinde durur.
- c. Kadınların "insan" olduğunu savunur.
- d. Kadın erkeğin ötekisi değildir.

e. Erkekler kendilerini daima birinci cinsiyet olarak kurgularken kadını “öteki” yani ikinci cinsiyet kabul eder.

Feminizm kavramı, 1960’lı yıllarda kadınların ataerkil toplumsal yapının baskısından kurtulma ve özgürleşmesi bağlamındaki hareketlerinden günümüze kadarki süreçte epistemolojik dönüşümler geçirmiştir. 1960’dan sonra uluslararası konjonktürde meydana gelen temelde üç değişim, feminist akımı üzerinde etkili olmuştur. Bunlardan birincisi; feminist akım, evrensel veya yerel düzeyde genç nesilleri de içine alacak şekilde genişlemiştir. Bu genişleme beraberinde feminist algı içerisindeki grupları birbirine yakınlaştırmış, birbirlerini tanıma fırsatı sunmuştur. İkincisi; feminizm, kendi içinde öz-eleştirel bir konuma geçmesi ve evrensel sorunların dışında bireysel sorunların ele alınmaya başlanması ve toplumsal cinsiyet, ırk, etnik köken, dil, din vb. tutumların ortaya çıkışıyla birlikte feminizm kendi içinde de bir dönüşüme uğramıştır. Üçüncüsü ise; feminist algı, feminist grupların oluşturduğu toplumlarda paradoksal ve dramatik süreçler yaşamıştır. Bu üç temel etki; feminizmi karmaşık, sorunlu ve kompleks bir durum haline getirmiştir. Ama genel itibariyle feminizm, bir yandan bir algı yaklaşımı ve politik statü/konumu açıklarken, bir yandan da belli bir yaşam düşüncesini, biçimini ifade etmektedir. (Taş, 2016,1512)

Feminizm, gelişim süreci içinde bir yandan sosyal hareketlerden etkilenirken bir yandan da onları etkilemiştir. Bu nedenle temelde kadın erkek eşitliğini savunması ve cinsiyete ilişkin bir söylem olması dışında kadın sorununa yaklaşımı konusunda kendi içinde farklılaşmaktadır. Bu farklılaşmaların sonucunda ise feminist teorilerin sosyal sistemler içinde kadına yaklaşımları da değişmektedir. Ancak feminist teorisyenlerce farklı nedenlere dayandırılrsa da kadınların sosyal sistem içinde erkeğe göre ikincil konumda oldukları tespiti aynı kalmaktadır. Bir diğer ifadeyle Calás ve Smircich’in (2006) de belirttikleri üzere çoğu feminist teori özellikle sosyal düzenlemelerdeki erkek üstünlüğünün tanınması ve bu egemenlik formunda değişiklik yapılması inancı olmak üzere bazı varsayımları paylaşır. Feminist kuramsal perspektifler çoğunlukla eleştirel söylemlerdir. Çünkü feminist teori statükonun bir eleştirisidir ve bu yüzden daima politiktir (Calás ve Smircich, 2006, 286). Bu bağlamda feminizm, “sorun çıkarma”, “eleştiri” ve “değişim” ile eş anlamlı politikalar olarak da tanımlanmaktadır (Thomas ve Davies, 2005, 714).

“Toplumsal cinsiyet “bedeni oynamak” yani kişinin kendi bedenini kültürel bir gösterge boyutunda giymesidir” (Butler, 2014: 77). Bedenleri toplumsal uzam içinde yeniden üretir ve örgütler. Feminizmin en önemli konularından biri de kadın bedeni hakkındaki tartışmalardır. Kadın bedeninin disiplin altına sokulmasının amacı, ekonomik ve politik iktidarı korumaya yönelik bir önlemdir. Bedensel

bir olgu olarak cinselliğin örgütlenmesi ile istenen güzellik algısının yaratılması belirli toplumsal cinsiyet rol ve dikotomilerini kurgular, meşrulaştırır ve pekiştirir (Berktaş, 2012: 23-5). “Kadınlar üzerinde baskı kuran ve toplumsal cinsiyet ekseninde kadına yüklenen güzellik algısı, inşa sürecinde kadını biçimlendiren önemli bir unsurdur. (PolaT, 2017, 1517) Güzellik, küçük yaştan itibaren engellenemez şekilde kadına atfedilir veya kadından esirgenir. Kadın güzelliğe sahip değilse onu elde etmek için çabalar; sahipse kesinlikle kaybedecektir” (Elçik, 2009: 260).

D. Ataerkil Yapı:

Ataerkillik sözcüğü Türkçe kökenlidir. Türkçeye Fransızcadan geçmiş olan ve batı dillerinde Ataerkillik manasında kullanılan patriarka sözcüğü ise Latince patria (baba) ve Yunanca achein (hükmetmek) kelimelerinden türemiştir. Ataerkilliğe dayanan, ata erki temelli olan oluşumlara "ataerkil" veya "patriarkal" denir.

Ataerkillik, erkek otoritesine dayanan bir tür toplumsal örgütlenme düzeni. Bu düzenin temelini erkeğin üstünlüğü fikri oluşturur; soy erkekler tarafından belirlenir, hakimiyet erkeklerindir. Bu toplumlarda erkeklere kadınlardan daha çok saygı gösterilir. Bu erkek üstünlüğü ilkesi etrafında, toplumun kültürü, adetleri, inancı ve mitolojisi, anaerkil düzenli toplumunkinden farklı bir biçim oluşturur.

Ataerkil sistem, ilk olarak “yasalar”ı ile toplumu denetlemeye ve egemenliği altına almaya girişmiş, buna yönelik olarak da zor kullanma araçları ile cezalandırma sistemlerini geliştirmiştir. Zor kullanmanın en gelişmiş aracı ise, bugünün ataerkil toplum yapısı içinde, ordudur.

Ataerkil toplum yapısının üstyapı kurumları ile kadına ve kadınlığa karşı verdiği egemenlik savaşı, bilime ve doğaya karşı da verilmiştir. Bilim, meta üretiminin bir aracı olmuştur. İnsanın doğa içinde hayatta kalma savaşı ise, anaerkil sistemden ataerkil sisteme geçişle birlikte, günümüze değin değişerek gelişmiş ve sonunda, doğaya karşı da bir savaşa dönüşmüştür. Ataerkil insan için doğa, kutsallığını çoktan kaybetmiş ve artı değer uğruna geri dönüşsüz, sömürülebilecek bir kaynak haline gelmiştir. (Erdem; Sayılğan, 2012, 113)

Ataerkillik erkeğin hem ontolojik düzeyde hem de yaratımları üzerinden kadına olan üstünlüğü varsayımından beslenir. Bu nedenle erkeğin kadın üzerindeki otoritesini önceler doğanın akıl ve kültür tarafı erkeğe beden tarafı kadınla ilişkilendirilir. Bu bağlamda erkek ölümsüz aklî ürünler ortaya koyarken kadın ölümlü bedenler yaratmaktadır. Ataerkil zihinsel yapı erkek ile tanrı arasında doğrudan ve aracısız bir ilişki kurarak erkeği yeryüzünde tanrının temsilcisi kabul eder; kadının tanrı ile ilişkisi ancak erkek aracılığı ile olanaklıdır. Erkeği hayatın öznesi kılan, kadını edilgenleştiren bu ataerkil

anlayışın bilimsel hiçbir temele dayanmamaktadır. İnsanların belli bir süreç içerisinde üretmiş oldukları dogmalardır. (Berktaş, 2012, 27)

Geldiğimiz noktada, kadının konumunda tarih öncesi çağlardan bu yana niteliksel anlamda birbirine taban tabana zıt iki büyük değişimin yaşandığını saptadığımız söylenebilir... Değişimin miladı olan İ.Ö. 3000 ve öncesinde kadın, ekonomik ve toplumsal işleyişte büyük roller üstlenmiş, önemli, değerli, saygın, sözü geçer ve tanrıçallığa yükseltilmiş sevgili bir varlıktır; sonrasında ise yere düşmüş bir yıldızdır. Toplumsal üretimden dışlanmış, değersizleşmiş, saygınlığını yitirmiş; üstelik bir de ilahlar dünyasından kovulmuştur. (Erbil, 2007, s.14).

II. BÖLÜM

A. MURATHAN MUNGAN'IN KISACA HAYATI

Mungan, 21 Nisan 1955'te İstanbul'da dünyaya geldi. Ortaöğrenimini Mardin'de yaptı. Mardin Lisesi'nden mezun oldu. Mardin'in bir çok açıdan çok kültürlü yapısını tanıdı. Mardinde doğrudan içerisinde yaşadığı çok kültürlü yaşamın onun düşüncelerinde derin izler bıraktığı söylenebilir. Daha sonra Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tiyatro Bölümü'ne girdi ve mezun oldu. Bir süre tiyatro oyunculuğu ile meşgul olan Mungan, devlet tiyatrolarında dramaturg çalıştı.

Kaleminden düşürmeyen Mungan, şiir, öykü, tiyatro oyunu gibi edebiyatın farklı alanlarında yazılar yazmaya devam etmektedir. Başlangıçta Atilla İlhan ve Hilmi Yavuz şiirlerinden etkilenerek ağıdalı şiirler yazan Mungan, 1980'li yıllardan sonra kendi özgün tarzını yarattı ve en çok okunan şairler ve yazarlar arasına girmeyi başardı.⁶

B. MURATHAN MUNGAN'IN ÖYKÜLERİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET

1. Eldivenler

a. Öykü kahramanı uzunca süre bireysel kariyeri için mücadele veren ve ne istediğini bilen bir kadındır. Bu bağlamda evlilik ile ilgili prensiplerini belirleyerek evlenmeye karar verir. Her ne kadar eğitilmiş ve ne istediğini bilen bir kadın olsa da üzerinde küçük de olsa ileri yaşına bağlı olarak "evde kalma" kaygısı vardır.

Tuhaftır, onunla evlendiğimde âşık değildim. Artık yaşım otuz üçtü, bazen boş kâğıtlara yazıp bakıyordum, o koyu siyah iki adet 3 rakamının yan yana duruşunda belirsiz geleceğim için uğursuz bir işaret buluyor, bir an önce bir karar vermem, elimi çabuk tutmam gerektiğini düşünüyordum; anlayacağınız, otuzunu geçmiş çoğu kadın gibi paniklemeye başlamıştım. (Mungan: 9)

⁶ (<https://www.turkedebiyati.org/murathan-mungan.html>, 25.09.2020)

Toplumsal kabullere göre o, evlilik çağını bir hayli geride bırakmıştır. Çünkü toplumsal cinsiyet rolleri kapsamında Anadolu’da otuz üç yaş bir bayan için oldukça ileri bir yaş olarak kabul edilmektedir. (Mungan, 2009, 9) Kadınların evlilik yaşı hakkında halk arasında söylenen bir söz bu durumu ortaya koymaktadır. *“Kadının yaşının kediler gibi yediyle çarpılmasını söyleyenler ne kadar doğru söylemişlerdir.”* (Mungan, 2009, 9) Bu sebeple Öykü kahramanı bayanda Anadolu’da “evde kalmak” olarak adlandırılan bir kaygı sezilmektedir. Toplumsal cinsiyet rol modellemelerine göre otuz üç yaş erkek için olgunluk yaşı olarak belirlenirken kadın için oldukça ileri bir yaş olarak değerlendirilmektedir. Bu durumu arkadaşı Lale biraz da alaylı bir şekilde şu cümleler ile ortaya koyar: “ iki yıl daha bekleseydin evleneceğin adama Cahit Sıtkı Tarancı’nın ‘otuz beş yaş’ şirini çeyiz olarak götürseydin ya” (Mungan, 2009,11)

b. Öykü kahramanı bayanın arkadaşı Nazan’ın elinde evlenmeyi düşünen bayan arkadaşlarının bir listesi vardır.

Nazan’a söylemiş evlenmek için kız aradığını. Nazan’ın elinde uzun bir liste vardı, herkesin adını çizip seni başa yazdırmak için, ne şantajlar yaptım, ne rüşvetler verdim bir bilsen! Mızırndanma da cumartesiye hazırlan!” (Mungan, 2009, 13)

Nazan’ın elindeki liste toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında bir gerçekliği ortaya koymaktadır. Kadının evleneceği erkeği kendisinin seçmesi ya da ona talip olması ayıp karşılanmaktadır. Bu nedenle evlenecek edilegendir ve bir başkasının yardımına gereksinimi vardır. Oysa bir erkek için böyle bir durum söz konusu değildir. Erkek evlenmek istediği bayana düşüncesini açabilir; onunla evlenmek istediğini söyleyebilir ve bu durum hiç de yadırganmaz. Ancak bir bayanın böyle bir yola baş vurması onun eksikliği olarak değerlendirilir.

c. Öykü kahramanımız Bülent isimli eğitilmiş ve bir çok alanda son derece donanımlı modern bir erkekle evlenmiş olmasına rağmen Bülent’in cinsiyetler arası iş bölümü algısı tümüyle toplumsal kabullere göre şekillenmiştir. Eşini rahatlatma adına mutfakta “salata yapmaya” bile yanaşmamaktadır. (Mungan, 2009, 17) Bu yaklaşımın arkasında toplumun kadın ve erkeğe yüklemiş olduğu rol dağılımı algısı vardır. Bu algıya göre ev işleri kadına ait bir görevdir. Hatta bazı durumlarda erkek, eşine yardımcı olduğu için “kılıbık” olarak nitelenir ve ayıplanır.⁷

d. Öykü kahramanı da en az eş Bülent kadar toplumsal cinsiyet rol dağılımını kabullenmiştir. Çünkü iş bölümünden kesinlikle bir şikayeti söz konusu olmamaktadır.

Görüldüğü üzere toplumsal cinsiyet algısı öylesine etkili bir fonksiyona sahiptir ki eğitilmiş kimseler bile bu algının etkisi altında kalmaktadırlar. Anadolu’nun geri kalmış ücra bölgelerinde

⁷ Çok eskilerde eşinin etrafından ayrılmayan erkeklere “kelebek” derlermiş ve bu olumlu bir anlam ifade edermiş. Ancak daha sonraları “kelebek”, “kılıbık” şeklini alarak bir ayıplama sıfatına dönüşmüştür.

yaşayan eğitimsiz kimseler üzerinde bu etkinin ço daha fazla olduğunu söylemek olanaklıdır. Ancak eğitilmiş insanların cinsiyetler hakkındaki toplumsal algının tümüyle etki alanı dışında olduklarını söylemek güçtür. Ataerkil yapıların egemen olduğu yaşam alanlarında cinsiyetler ve onlara yüklenen rol dağılımları sosyal miras yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Sanayileşme, şehirleşme ve modernleşmeyle birlikte kadının dezavantajlı durumunda gelişmelerin olduğu söylenebilir ancak cinsiyetler arası eşitsizliğin tümüyle ortadan kalktığı söyleyemeyiz.

2. Krepe'nin Duvarları

Öykü kahramanı Tahir ve kendisi gibi eşlerinden ayrılmış dört eski arkadaş, arkadaşları Cumhuriyet'in yaş günü için toplanırlar. Yolda ilerlerken bir tabeladan gelen gıcirtılı ses Tahir'i çocukluk yıllarına götürür. Kendi çocukluğunu ve anne ve babasının evliliği filim şeridi gibi hayalinden akıp gider. Tahir'in babası kasabanın tek diş hekimidir. Kulağına gelen tabela gıcirtısı ona babasının muayene hanesini, muayene tabelasını ve o günleri anımsatır. Tahir babasının mesleğini itibarlı bir meslek olarak tanımlar. Mesleklerin itibarı kültürden kültüre değişim gösterir. Norveç'te anaokulu öğretmenliği çok itibarlı bir meslek iken Türkiye'de doktorluk en saygın meslektir. Tahir'in babası doktor olması sebebiyle üniversite eğitimi almış birisidir. Ancak yaşam tarzlarına baktığımızda universal bir eğitimin izlerinden çok ataerkil aile yapısının cinsiyet eşitsizliğine dair izleri görmekteyiz.

a. Ailede baba, alçak sesle konuştuğu için evde herkes alçak sesle konuşmaktadır. Zira büyüklerden özellikle dede, baba, abi ve ailenin diğer erkek büyüklerinden daha yüksek bir ses tonu ile konuşmak onun babalık otoritesine saygısızlık olarak değerlendirilmektedir. (Mungan, 2009, 88)

b. Baba eşine karşı alabildiğine ilgisiz birisidir. Bu onların mutlu bir çift olmadıklarını göstermektedir. Bunun izah edilebilir nedenleri olsa da mutlu olamayan bu çift ayrılmayı düşünmezler. Çünkü ataerkil yapılarda boşanma son derece olumsuz bir davranış biçimidir. Mahalle baskısı çiftlere asla bu şansı vermez. Anadolu'da kızlar için söylenen "evinden gelinliğin ile çıkar kefeninle dönersin" sözü bu katı anlayışın bir yansımasıdır. Bu anlayışın bir yansıması olarak kırsalda cinayetler işlenir. Ne yazık ki bu cinayetlerin çoğuna **töre cinayeti** adı verilerek masumlaştırılır.

c. Tahir'in babası kasabanın eşraf ailelerinden birisinin çocuğu olarak ailenin beklentilerini sorgusuz yerine getirmiş ve ailenin soyunun devamı için bir erkek çocuk sahibi olmuştur. (Mungan, 2009, 89) Üniversite okumuş; daha sonra ailenin uygun gördüğü bir kızla yani Tahir'in annesi ile evlendirilmiştir. Tahir'in babası ve annesi evlilik konusunda kendi özgür iradeleri ile karar vermek yerine ataerkil aile kabullerine boyun eğmişlerdir. Tahir'in annesi eğitim seviyesine ve kadınlık algısına bağlı olarak bunda çok da şikayetçi değildir. Ancak Tahir'in diş hekimi babası kendi özgür iradesi dışında

gerçekleşen bu mutsuz evliliğin ağır faturasını sürekli alkol alarak unutmaya çalışır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği çocukbeklentisinde de kendisini göstermektedir. Aileler genellikle soyatlarını taşıyacak ve soylarını sürdüreceğini düşündükleri erkek çocuğunu daha çok arzu etmektedirler. Hatta bazı durumlarda kız evlat uğursuzluk olarak görülmekte ve boşanmalara neden olmaktadır.

d. Tahir çocukluk yıllarını anımsarken, terzi Ethem'i hatırlar. Tahir onun dükkanına gitmeyi ve Ethemin çırağı ile oynamaktan çok hoşlanmaktadır. Bu sebeple en büyük hayallerinden birisi çırak olmaktır. Ancak eşraf bir ailenin çocuğu olması ve ailenin saygınlığına gölge düşürür düşüncesi ile nedeniyle bu istek kabul görmez. (Mungan, 2009, 90)

e. Evde hizmetçi olarak adlandırılan bir bayan vardır. "Evde ya da iş yerinde hizmetçi" olarak adlandırılan bu iş alanı toplumda küçümsenir ve kadınlara ait bir meslek olarak değerlendirilir. Bir erkeğin hizmetçi olarak çalışması düşünülemez, bile.

f. Tahir, kendisi ile ilgili konuları babası ile paylaşamaz. Tüm sorunlarını annesi vasıtası ile babaya iletir. Baba ile oğul arasındaki cinsiyet rol dağılımında babalık otoritesi daha üsttedir ve itaati gerektirmektedir. (Mungan, 2009, 91)

g. Tahir'in babası belli aralıklarla kasabadan çıkıp gidiyor, uzun süre gelmiyor ve eşine bu konuda hiç bir açıklama yapma gereksinimi duymuyor, eşi de bu durumu yadırgamıyor (Mungan, 2009, 92). Hem baba hem de anne toplumsal cinsiyet algısı üzerinden davranışlarını şekillendirmektedirler. Baba, ailede sorgulanamaz ve sınırsız bir otorite sahibi. Anne de babanın bu rolünü içselleştirmiş görünmekte.

C. KARŞILAŞTIRMA

Her iki anlatıda da yer alan kahramanlar eğitilmiş ve ekonomik özgürlüklerini kazanmış kişilerdir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin daha çok eğitimsiz ve ekonomik açıdan geri kalmış sınıfların sorunu olduğu sanılır. Ne yazık ki her iki öykünün kahramanları bu tezi çürütmektedir. Çünkü her ikisinin yaşamında da toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini çağrıştıran motifler görmek olanaklı. Üniversite okumak her durumda aydınlanmayı gerektirmiyor. Çünkü toplumlar düşünce biçimlerini sonraki kuşaklara aktarırken örgün eğitim kurumlarını da araç olarak kullanmaktadırlar. Aydın zihinler yaratması gereken eğitim kurumları çoğu zaman ideolojik kalıplar içerisinde kalarak toplumların geri kalmalarına neden olmaktadır. Üniversite önemli olmakla beraber oraya hakim olan zihniyeti de dikkate almak gerekir.

Öykü kahramanlarının Türkiye kırsalında yaşayan kadınların ya da erkeklerin çoğunluğunun uymak zorunda kaldıkları cinsiyet rollerinin tamamını içselleştirdiklerini söyleyemeyiz. Kadının kumaya razı olması ya da erkeğin iki veya üç kadınla evliliği dayatması bu öykülerde yok. Ama yine de toplumsal cinsiyet eşitliğinin yansımalarını onların yaşamlarında da görmek olası. Örneğin ilk öykünün kahramanı

bayan “evde kalma” kaygısı yaşarken ikinci öykünün kahramanı ev içinde babadan öte kral gibi, buyurgan ve korkutucu bir rol ortaya koymaktadır.

SONUÇ

D. KAYNAKÇA

Atılğan, Duygu Kocabaş, “Antik Yunan’da Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Temsili”, *Yed İ : Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, (Makale geliş tarihi: 27.09.2012 / Yayına kabul tarihi: 11.02.2013 Bu makale hakem değerlendirmesinden geçmiştir. YAZ 2013, SAYI 10: 15-27

Bayhan, V. “Beden Sosyoloji ve Toplumsal Cinsiyet”, *Doğu-Batı Dergisi, Toplumsal Cinsiyet* (1), (2013). 147-64

Berktaş, F. *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın: Hıristiyanlıkta ve İslamiyette Kadının Statüsü Üzerine Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım*. Metis Yayınları İstanbul(2012),

Butler, J. “Toplumsal Cinsiyet Düzenlemeleri”. *Cogito Feminizm içinde*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, (2009). sayı 58: 73-93.

Butler, J. *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi* (Çev. Başak Ertür). İstanbul 2014a, Metis Yayınları

Calás, M. B. ve **Smircich**, L., From the 'Woman's Point of View' Ten Years Later: Towards a Feminist Organization Studies, in Clegg, S., Hardy, C., Lawrence, T. ve Nord, W. (Eds.), *The Sage Handbook of Organization Studies*. London: Sage (2006),

Cameron, A. *Images of Women in Antiquity*, Routledge: Wayne State University Press, 1993.

Connell, R.W. *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, Kişi ve Cinsel Politika*. İstanbul, 1998, Ayrıntı Yayınları.

Çetinel, E; S. Yılmaz, E. “Feminist Teori: Yönetim Ve Organizasyon Alanına Eleştirel Bir Yaklaşım” *Çankırı Karatekin Üniversitesi Çankırı Karatekin University İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Y. 2016 Cilt 6, Sayı 2, ss. 119-148

Descartes, R. (2013). *Metafizik Üzerine Düşünceler* (Çev. Çiğdem Dürüşken). İstanbul: Kabalıcı Yayıncılık.

Dover, Kenneth James (1989). *Greek Homosexuality*. New York: Harvard University Press

Durakbaşı, A. N. *Halide Edib - Türk Modernleşmesi ve Feminizm*. İstanbul (2000): İletişim Yayınları

Ecevit, Y. ve öte. *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*. Eskişehir: (2011), Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Elçik, G. *İğdiş Edilmiş Güzellik*, Cogito Feminizm içinde. İstanbul (2009), Yapı Kredi Yayınları, sayı 58: 259-69.

Erçen, A. E. Y. (2008). *Kadınların Cam Tavanı Aşma Stratejiler: Büyük Ölçekli Türk İşletmelerinde Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Çukurova: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Garland, R. (1993). *The Greek Way of Life*, New York: Cornell University Press

Kurt, Ali; Ayaz, “Ece Burçin, Ayla Kutlu’nun Yıldız Yavrusu Adlı Çocuk Romanında Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Değişen Baba Figürü”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Güz, 2018; (18)

Polat, Merve “Esra, Nazlı Eray’ın Kadın Tohumu Öyküsünün Feminist Edebiyat Eleştirisiyle İncelenmesi”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* Sayı: 6/3 2017 s. 1507-1519,

Taş, Gün, “Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri Ve Dönüşümleri”, *Akademik Hassasiyetler*, 10/02/2016 - Makale Kabul Tarihi: 23/05/2016) <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/269956>

Taşkın, E. (2008) “Toplumsal Sistemin Düzen Sağlayıcı Unsuru Olarak Cinsiyet Rolü Farklılaşması” *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3, 4, 2008

E. BEYANNAME